

MUHAMMAD AL-XORAZMIY
NOMIDAGI TATU FARG'ONA FILIALI
FERGANA BRANCH OF TUIT
NAMED AFTER MUHAMMAD AL-KHORAZMI

“AL-FARG‘ONIIY AVLODLARI”

ELEKTRON ILMIY JURNALI | ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

TA'LIMDAGI ILMIY, OMMABOP VA ILMIY TADQIQOT ISHLARI

1-SON 1(5)
2024-YIL

TATU, FARG'ONA
O'ZBEKISTON

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VAZIRLIGI

MUHAMMAD AL-XORAZMIY NOMIDAGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI
FARG'ONA FILIALI

Muassis: Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg'ona filiali.

Chop etish tili: O'zbek, ingliz, rus. Jurnal texnika fanlariga ixtisoslashgan bo'lib, barcha shu sohadagi matematika, fizika, axborot texnologiyalari yo'nalishida maqolalar chop etib boradi.

Учредитель: Ферганский филиал Ташкентского университета информационных технологий имени Мухаммада ал-Хоразми.

Язык издания: узбекский, английский, русский.

Журнал специализируется на технических науках и публикует статьи в области математики, физики и информационных технологий.

Founder: Fergana branch of the Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khorazmi.

Language of publication: Uzbek, English, Russian.

The magazine specializes in technical sciences and publishes articles in the field of mathematics, physics, and information technology.

2024 yil, Tom 1, №1
Vol.1, Iss.1, 2024 y

ELEKTRON ILMIY JURNALI

ELECTRONIC SCIENTIFIC JOURNAL

«Al-Farg'oniyl avlodlari» («The descendants of al-Fargani», «Potomki al-Fargani») O'zbekiston Respublikasi Prezidenti administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligida 2022-yil 21 dekabrda 054493-son bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal OAK Rayosatining 2023-yil 30 sentabrdagi 343-sonli qarori bilan Texnika fanlari yo'nalishida milliy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Tahririyat manzili:
151100, Farg'ona sh.,
Aeroport ko'chasi 17-uy,
202A-xona
Tel: (+99899) 998-01-42
e-mail: info@al-fargoniy.uz

Qo'lyozmalar taqrizlanmaydi va qaytarilmaydi.

FARG'ONA - 2024 YIL

TAHRIR HAY'ATI

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Muxtarov Farrux Muhammadovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Farg'ona filiali direktori, texnika fanlari doktori

Arjannikov Andrey Vasilevich,

Rossiya Federatsiyasi Sibir davlat universiteti professori, fizika-matematika fanlari doktori

Satibayev Abdugani Djunosovich,

Qirg'iziston Respublikasi, Osh texnologiyalari universiteti, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Rasulov Akbarali Maxamatovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali Axborot texnologiyalari kafedrasida professori, fizika-matematika fanlari doktori

Yakubov Maksadxon Sultaniyazovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU «Axborot texnologiyalari» kafedrasida professori, t.f.d., professor, xalqaro axborotlashtirish fanlari Akademiyasi akademigi

G'ulomov Sherzod Rajaboyevich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Kiberxavfsizlik fakulteti dekani, Ph.D., dotsent

G'aniyev Abdualil Abdualioyevich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Kiberxavfsizlik fakulteti, Axborot xavfsizligi kafedrasida t.f.n., dotsent

Zaynidinov Hakimjon Nasritdinovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Kompyuter injiniringi fakulteti, Sun'iy intellekt kafedrasida texnika fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Muhammadjon To'ychiyevich,

Farg'ona politexnika instituti, Iqtisod fanlari doktori, professor

Abdullayev Abduljabbor,

Andijon mashinosozlik instituti, Iqtisod fanlari doktori, professor

Qo'ldashev Abbosjon Hakimovich,

O'zbekiston milliy universiteti huzuridagi Yarimo'tkazgichlar fizikasi va mikroelektronika ilmiy-tadqiqot instituti, texnika fanlari doktori, professor

Ergashev Sirojiddin Fayazovich,

Farg'ona politexnika instituti, elektronika va asbobsozlik kafedrasida professori, texnika fanlari doktori, professor

Polvonov Baxtiyor Zaylobiddinovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha direktor o'rinbosari

Zulunov Ravshanbek Mamatovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali Dasturiy injiniring kafedrasida dotsenti, fizika-matematika fanlari nomzodi

Saliyev Nabijon,

O'zbekiston jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali dotsenti

Abdullaev Temurbek Marufovich,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Axborot texnologiyalari kafedra mudiri, texnika fanlar bo'yicha falsafa doktori

Zokirov Sanjar Ikromjon o'g'li,

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Farg'ona filiali Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i, fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Jurnal quyidagi bazalarda indekslanadi:

Eslatma! Jurnal materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, ma'lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

MUNDARIJA | ОГЛАВЛЕНИЕ | TABLE OF CONTENTS

Umarov Shuxratjon Azizjonovich, Abduqodirov Abdulhay, AXBOROT XAVFSIZLIGI TIZIMLARINI INTELLEKTUALLASHTIRISH MASALALARI	4-10
Ахунджанов Умиджон Юнус угли, ЛОКАЛЬНАЯ КРИВИЗНА КАК СТРУКТУРНЫЙ ПРИЗНАК ВЕРИФИКАЦИИ СТАТИЧЕСКОЙ ПОДПИСИ	11-16
Liu Lingyun, Linear cryptanalysis of the SM4 block cipher algorithm	17-22
Shaxzoda Amanboyevna Anarova, Jamoliddin Sindorovich Jabbarov, Doston Naim o'g'li Muxtorov, FRAKTAL XUSUSIYATLI ORGANLARNING O'LCHOVLARINI ANIQLASH SXEMASINI ISHLAB CHIQUISH	23-28
E.M.Urinov, M.A.Umarov, O'zbek ishora tili harflarini tanib olish algoritmi	29-33
Kengboev Sirojiddin Abray ugli, MATHEMATICAL MODEL OF CALCULATION OF THE TEMPERATURE IN THE CONTACT ZONE OF INTERACTION BETWEEN THE SHUTTLE SOCKET AND THE BOBBIN OF SEWING MACHINES	34-38
Anarova Sh.A., Saidkulov E.A., Haqberdiyev S.N, ZARAFSHON DARYO TARMOG'INI GEOMETIRIK MODELLASHTIRISH	39-43
Xamrakulov Umidjon Sharabidinovich, Ashuraliyev Alisherjon Abdumalikovich, REAL VAQT REJIMIDA NOQAT'IY MA'LUMOTLARNI QAYTA ISHLASHNING ANALITIK MODELLARINI ISHLAB CHIQUISH	44-56
Sharibayev Nosirjon Yusubjanovich, Kayumov Ahror Muminjonovich, TRIKOTAJ TO'QIMALARINING SHAKL SAQLASH XUSUSIYATLARINI RAQAMLI BAHOLASH USULLARI	57-61
Xasanova Maxinur Yuldashbayevna, Yo'ldosheva Dilfuza Shokir qizi, Burxonova Malohat Mamirovna, BAHOLASH NAZARIYASI USULI ASOSIDA AVTOMATIK TIZIMLARNI DIAGNOSTIKALASH ALGORITMLARI	62-68
Улжаев Эркин, Убайдуллаев Уткиржон, Абдулхамидов Азизжон, Нейронные технологии распознавания и классификация степени раскрытия хлопковых коробочек	69-79
Узаков Б.М., Хошимов Б. М, ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДОВ ИДЕНТИФИКАЦИИ МОДЕЛЕЙ ВИРТУАЛЬНЫХ АНАЛИЗАТОРОВ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАЧЕСТВА РЕКТИФИКАЦИОННОЙ КОЛОННЫ	80-84
Rahmatullayev Ilhom Rahmatullayevich, Umurzakov Oybek, SHA oilasiga mansub xesh funksiyalar tahlili	85-92
Zulunov Ravshanbek Mamatovich, Samatova Zarnigor Nematovna, BULUTLI TEXNOLOGIYALARDA KIBERXAVFSIZLIK TAMINLASHDA CASB YECHIMLARI	93-98
Эргашев Отабек Мирзапулатович, ПРОГРАММНЫЕ КОМПЛЕКСЫ И ИХ РОЛЬ В ОПТИМИЗАЦИИ РАБОТЫ НАСОСНЫХ СТАНЦИЙ	99-105
Ёркулов Руслан Махаммади угли, СОСТАВ И СТРУКТУРА МЕЖФАЗНОЙ ГРАНИЦЫ Si /Al(111) И Si/Cu(111)	106-109
Muxtarov Farrux Muhammadovich, KIBERHUQUQ VA KIBERETIKA MADANIYATINING SHAKILLANTIRISHDA "KIBERXAVFSIZLIK ASOSLARI" FANINI O'QITISHNING DOLZARBLIGI	110-115
Asrayev Muhammadmullo Abdullajon o'g'li, Kurbanov Abduraxmon Alishboyevich, Fayziyev Voxid Orzumurod o'g'li, YUZ IFODASINI ANIQLASH MODELLARINI OPTIMALLASHTIRISH: GRADIENTNI OSHIRISH VA UNING GIPERPARAMETRLARNI SOZLASH VA MUNTAZAMLASHTIRISH (REGULARIZATSIYA)DAGI AHAMIYATI	116-122
Polvonov Baxtiyor Zaylobidinovich, Xudoyberdieva Muhayyohon Zoirjon qizi, Abdubannobov Muydinjon Iqboljon o'g'li, G'ulomqodirov Xumoyun O'tkirjon o'g'li, Zaylobiddinov Bekhzod Bakhtiyarjon o'g'li, Ergasheva Gulruxsor Qobiljon qizi, DEVELOPMENT OF PRACTICAL COMPETENCES OF STUDENTS IN NANOTECHNOLOGY AND SEMICONDUCTOR PHYSICS IN HIGHER EDUCATION	123-128
Xudoyqulov Zarifjon Turakulovich, Rahmatullayev Ilhom Rahmatullayevich, Mavjud oqimli shifrlash algoritmlarining qiyosiy tahlili	129-134
Zulunov Ravshanbek Mamatovich, Akhmadjonov Ikhtiyorjon Rovshanjonovich, Ergashev Otabek Mirzapulatovich, THE METHODS OF AUTOMATIC LICENSE PLATE RECOGNITION	135-141
Asrayev Muhammadmullo Abdullajon o'g'li, Fayziyev Voxid Orzumurod o'g'li, Turakulova Shaxnoza Abdurshidovna, Ermatova Zarina Qaxramonovna, Tibbiy tasvirlar ichida alohida qiziqish hududlarini (Region of interest-ROI) avtomatik aniqlash va izolyatsiya qilish	142-146
Rasulov Akbarali Makhamatovich, Ibrokhimov Nodirbek Ikromjonovich, Minamatov Yusupali Esonali ugli, Mukhtarov Farrukh Muhammadovich, BIMETALLIC CLUSTERS AND AREAS OF THEIR APPLICATION	147-150
Uzakov Barxayotjon Muxammadiyevich, Xoshimov Baxodirjon Muminjonovich, O'ZBEKISTON NEFT-GAZ KORXONALARIDA INVESTISIYA LOYIHALARINI MOLİYALASHTIRISH BO'YICHA XORIJ TAJRIBASINI O'RGANISH	151-156
Xalilov Durbek Aminovich, Abduqodirova Mohizoda Ilhomidin qizi, MASOFAVIY TA'LIM TIZIMINI TASHKIL ETISHNING TEXNIK USULLARI	157-160

MUNDARIJA | ОГЛАВЛЕНИЕ | TABLE OF CONTENTS

Аллярова Гулмира Холмуратовна, Буронов Нурлибек Рустам угли, Зарипов Шухрат Собиржон угли, Исследование ионно-электронной эмиссии пленок Cs на гранях (110) и (111) монокристаллов молибдена	161-165
Jo'rayev Mansurbek Mirkomilovich, Simsiz sensor tarmoq asosida nozik sug'orish tizimlarini modeli va innovatsion loyihalar	166-172
Zulunov Ravshanbek Mamatovich, Akhmadjonov Ikhtiyorjon Rovshanjonovich, Ergashev Otabek Mirzapulatovich, METHODOLOGY FOR BUILDING LICENSE PLATE RECOGNITION SYSTEMS	173-179
Abduhafizov Tohirjon Ubaydulla o'g'li, Abdurasulova Dilnoza Botirali qizi, IQTISODIY JINOYATLAR VA ULARNING OLDINI OLISH UCHUN DASTURIY MAHSULOTLAR ALGORITMLARINI ISHLAB CHIQISH	180-185
Djurayev Sherzod Sobirjonovich, Ermatova Zarina Qaxramonovna, Linter qurilmasini ishchi qismlarini masofadan boshqarish va nazorat qilish orqali uning samaradorligini oshirish	186-190
Xusanova Moxira Qurbonaliyevna, Sotvoldiyeva Dildora Botirjon qizi, SIGNALLARNI STATISTIK QAYTA ISHLASH	191-195
Xalilov Durbek Aminovich, Qurbonova Gulruxsor Murodjon qizi, Axborotlashgan ta'lim muhitida talabalar mustaqil ishini tadqiqoti va metodikasini takomillashtirish	196-200

SHA oilasiga mansub xesh funksiyalar tahlili

Rahmatullayev Ilhom Rahmatullayevich,
texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent
axborot texnologiyalar universiteti Samarqand filiali
"Axborot xavfsizli" kafedrasini o'qituvchisi
Ilhom9001@gmail.com

Umurzakov Oybek,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent
axborot texnologiyalar universiteti Samarqand filiali
"Axborot xavfsizli" kafedrasini o'qituvchisi

Annotatsiya. Bu algoritmlar, turli xil dasturlash va xavfsizlik talablarida keng qo'llaniladi, jumladan, elektron raqamli imzolar, SSL sertifikatlari va boshqa ko'plab xavfsizlik protokollari uchun asosiy qismlardir. SHA oilasiga mansub xesh funksiya algoritmlari va ularning qadamlari ketma-ketligi, shuningdek, SHA-3 algoritmi uchun o'tkazilgan tanlov haqida ma'lumotlar, shuningdek, SHA-1, SHA-2, SHA-3 algoritmlariga nisbatan o'tkazilgan kriptotahlil natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Xesh funksiya, autentifikatsiya, kalitli va kalitsiz xesh funksiya, SHA-0, SHA-1, SHA-2, SHA-3, Keccak

Kirish. Xesh funksiya bu - ixtiyoriy uzunlikdagi kirish ma'lumotlar to'plamini (M) fiksirlangan uzunlikdagi $H(M)$ qiymatiga aks ettiruvchi bir tomonlama funksiyadir. Bu qiymat, odatda, xesh yoki xesh qiymati deb ataladi. Bu yerda fiksirlangan uzunlik sifatida 64 bit, 128 bit, 160 bit, 256 bit, 512 bit tushuniladi[2].

Xeshlash, kirish massividagi ma'lumotlarni maxsus algoritm yordamida bitlar ketma-ketligiga aylantirish jarayonidir. Bu jarayonda, har qanday hajmdagi kirish ma'lumoti qat'iy belgilangan uzunlikdagi xesh qiymatiga aylantiriladi. Xeshlashning asosiy maqsadi ma'lumotlarni xavfsiz, qisqartirilgan va boshqariladigan shaklga olib kelishdir.

Xesh funksiya algoritmlaridan amaliy foydalanishdan ko'zlangan asosiy maqsad:

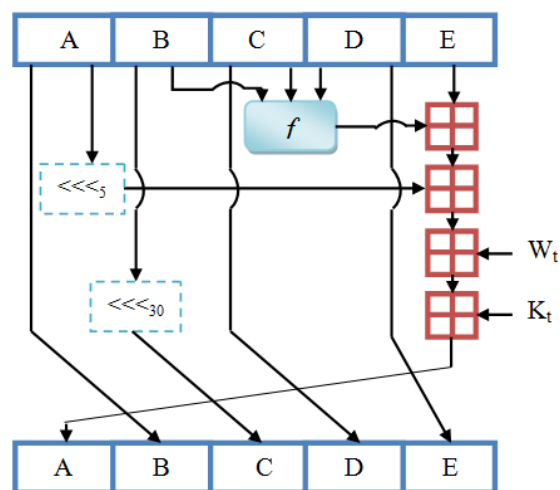
1. Ma'lumotni uzatishda va saqlashda uning to'raligini nazorat qilish.

2. Ma'lumot manba'sini autentifikatsiya qilish.

Amerika Qo'shma Shtatlarida 1993-yil NSA va NIST birgalikda FIPS PUB 180 standartiga binoan xesh-funksiya algoritmi SHA-0 ni yaratishdi. Oradan ko'p o'tmay ushbu algoritm bir guruh kriptograflar tomonidan kolliziyaga uchratildi. Shuning uchun

1995-yilda FIPS PUB 180-1[5] standartga binoan SHA-0 algoritmining ma'lum bir qismi o'zgartirilib SHA-1 algoritmini ishlab chiqildi[1].

Asosiy qism. SHA-1 algoritmda kiruvchi ma'lumotning uzunligi 2^{64} bitdan kichik bo'lib, xesh qiymat uzunligi 160 bit bo'ladi. Kiritilayotgan ma'lumot 512 bitlik bloklarga ajratilib qayta ishlanadi.

1-rasm. SHA-0 va SHA-1 algoritmining blok sxemasi

Xesh qiymatni hisoblash jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

1-bosqich. To'ldirish bitlarini qo'shish.

Berilgan ma'lumot uzunligi 512 modul bo'yicha 448 bilan taqqoslanadigan (ma'lumot uzunligi $\equiv 448 \pmod{512}$) qilib to'ldiriladi. To'ldirish hamma vaqt, hattoki ma'lumot uzunligi 512 modul bo'yicha 448 bilan taqqoslanadigan bo'lsa ham bajariladi.

To'ldirish quyidagi tartibda amalga oshiriladi: ma'lumotga 1 ga teng bo'lgan bitta bit qo'shiladi, qolgan bitlar esa 0 lar bilan to'ldiriladi. Shuning uchun qo'shilgan bitlar soni 1 dan 512 tagacha bo'ladi.

2- bosqich. Ma'lumotning uzunligini qo'shish.

1-bosqichning natijasiga berilgan ma'lumot uzunligining 64 bitlik qiymati qo'shiladi.

3- bosqich. Xesh qiymat uchun bufer initsializatsiya qilish.

Xesh funksiyaning oraliqva ohirgi natijalarini saqlash uchun 160 bitlik buferdan foydalaniladi. Bu buferni beshta 32 bitlik A, B, C, D, E registrlar ko'rinishida tasvirlash mumkin. Bu registrarga 16 lik sanoq sistemasida quyidagi boshlang'ich qiymatlar beriladi:

$$\begin{aligned} A &= 0x67452301, \\ B &= 0xEFCDAB89, \\ C &= 0x98BADCFE, \\ D &= 0x10325476, \\ E &= 0xC3D2E1F0. \end{aligned}$$

Keyinchalik bu o'zgaruvchilar mos ravishda yangi a, b, c, d va e o'zgaruvchilarga yozib olinadi.

4- bosqich. Ma'lumotni 512 bitlik bloklarga ajratib qayta ishlash.

Bu xesh funksiyaning asosiy sikli quyidagicha bo'ladi:

```
for (t = 0; t < 80; t++)
{temp = (a<<< 5) + fi(b, c, d) + e + Wt + Kt;
e = d; d = c; c = b<<< 30; b = a; a = temp;
}
```

Bu yerda <<< - chapga siklik surish amali. K_t lar 16 lik sanoq sistemasida yozilgan quyidagi fiksirlangan sonlardan iborat:

$$K_t = \begin{cases} 5A827999, & t = 0, \dots, 19, \\ 6ED9EBA1, & t = 20, \dots, 39, \\ 8F1BBCDC, & t = 40, \dots, 59, \\ CA62C1D6, & t = 60, \dots, 79. \end{cases}$$

f_i(x, y, z) funksiyalar esa quyidagi ifodalar bilan aniqlanadi:

$$f_i(x, y, z) = \begin{cases} X \wedge Y \vee \neg X \wedge Z, & t = 0, \dots, 19, \\ X \oplus Y \oplus Z, & t = 20, \dots, 39, 60, \dots, 79, \\ X \wedge Y \vee X \wedge Z \vee Y \wedge Z, & t = 40, \dots, 59. \end{cases} \quad (1)$$

W_t lar kengaytirilgan ma'lumotning 512 bitlik blokining 32 bitlik qism bloklaridan quyidagi qoida bo'yicha hosil qilinadi:

$$W_t = \begin{cases} M_t, & t = 0, \dots, 15, \\ (W_{t-3} \oplus W_{t-8} \oplus W_{t-14} \oplus W_{t-16}) \lll 1, & t = 16, \dots, 79. \end{cases}$$

SHA-1 uchun (2)

$$W_t = \begin{cases} M_t, & t = 0, \dots, 15, \\ (W_{t-3} \oplus W_{t-8} \oplus W_{t-14} \oplus W_{t-16}), & t = 16, \dots, 79. \end{cases}$$

SHA-0 uchun (3)

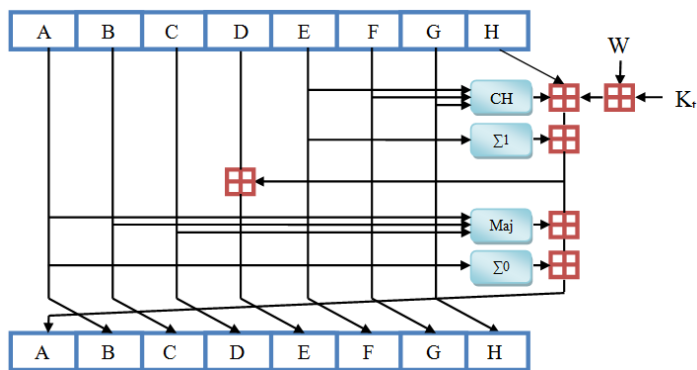
Asosiy sikl tugagandan so'ng a, b, c, d va e larning qiymatlari mos ravishda A, B, C, D va E registrlardagi qiymatlarga qo'shiladi hamda shu registrlarga yozib qo'yiladi va kengaytirilgan ma'lumotning keyingi 512 bitlik blokini qayta ishlashga o'tiladi.

5- bosqich. Natija.

Ma'lumotning xesh qiymati A, B, C, D va E registrlardagi qiymatlarni birlashtirish natijasida hosil qilinadi.

Keyinchalik AQSh da kalit uzunligi 128, 192 va 256 bit bo'lgan yangi shifrlash standarti ishlab chiqilganligi hamda texnologiyaning yuqori sur'atda rivojlanganligi sababli shunday darajadagi bardoshlilikka ega bo'lgan yangi xesh funksiyalar algoritmlarini yaratishga ehtiyoj paydo bo'ldi. Shu sababli 2002-yilda AQSh ning yangi xesh funksiya standarti FIPS PUB 180-2[6] qabul qilindi. Bu standartda to'rtta xesh funksiya - SHA-224, SHA-256, SHA-384 va SHA-512 algoritmlari keltirilgan[12].

2-rasm. SHA-2 algoritmining umumiy blok sxemasi.

Quyida **SHA-256** xesh funksiyasi algoritmini qarab chiqamiz. Bu algoritmda kiruvchi ma'lumotning uzunligi 2^{64} bitdan kichik bo'lib, xesh qiymat uzunligi 256 bit bo'ladi. Ushbu algoritmnii ikki qismga: siqish funksiyasi va ma'lumotni qayta ishlash algoritmiga bo'lish mumkin. Siqish funksiyasi uzunligi 256 bit bo'ladigan oraliq xesh qiymatni matnning navbatdagi blokini kalit sifatida olib shifrlash algoritmidan iborat. Siqish funksiyasida oldingi belgilashlardan tashqari quyidagi belgilashlar ham ishlatiladi: R^n - so'zni n bit o'ngga siklik surish, S^n - so'zni n bit o'ngga arifmetik(logik) surish. So'zning o'lchami 32 bitga teng deb, qo'shish esa $(a+b) \bmod 2^{32}$ bo'yicha olinadi. Boshlang'ich xeshlash vektori 8 ta 32 razryadlik so'zlardan iborat bo'lib, u quyidagi tub sonlardan olingan kvadrat ildizlarning kasr qismlariga teng qilib olinadi:

$\{6a09e667, bb67ae85, 3c6ef372, a54ff53a, 510e527f, 9b05688c, 1f83d9ab, 5be0cd19\}$

Keyingi hisoblashlar quyidagi bosqichda olib boriladi:

1-bosqich. Boshlang'ich qayta ishlash. Xeshlanuvchi ma'lumot SHA-1 ga o'xshab uzunligi 512 ga karrali bo'lguncha to'ldiriladi. To'ldirishda ma'lumotdan keyin 1 yoziladi va qolgan bitlar 0 lar bilan to'ldiriladi. Bunda ma'lumot uzunligi 512 modul bo'yicha 448 bilan taqqoslanadigan qilib to'ldiriladi. Keyin berilgan ma'lumotning 64 bitlik uzunligi yoziladi.

2-bosqich. Ma'lumotni 512 bitlik bloklarga ajratish. Kengaytirilgan ma'lumot 512 bitlik bloklarga ajratiladi.

3-bosqich. Asosiy sikl. Bu siklda argumenti va qiymatlari 32 bit bo'lgan oltita mantiqiy funksiyadan foydalaniladi:

$$Ch(x, y, z) = (x \wedge y) \oplus (\neg x \wedge z),$$

$$Maj(x, y, z) = (x \wedge y) \oplus (x \wedge z) \oplus (y \wedge z),$$

$$\Sigma_0(x) = S^2(x) \oplus S^{13}(x) \oplus S^{22}(x), \quad (4)$$

$$\Sigma_1(x) = S^6(x) \oplus S^{11}(x) \oplus S^{25}(x),$$

$$\sigma_0(x) = S^7(x) \oplus S^{18}(x) \oplus R^3(x),$$

$$\sigma_1(x) = S^{17}(x) \oplus S^{19}(x) \oplus R^{10}(x).$$

$M^{(i)}$ blokni $M^{(i)} = M_0^{(i)} M_1^{(i)} \dots M_{15}^{(i)}$ 16 ta 32

bitlik so'zlarga ajratiladi va W_0, \dots, W_{63} lar quyidagicha aniqlanadi:

$$W_j = M_j^{(i)}, \quad j = 0, \dots, 15$$

for $j=16$ to 63

$$\left\{ \begin{array}{l} W_j = \sigma_1(W_{j-2}) + W_{j-7} + \sigma_0(W_{j-15}) + W_{j-16} \end{array} \right\}$$

K_0, \dots, K_{63} o'zgarmlar sifatida esa quyidagi 64 ta 16 lik ko'rinishda tasvirlangan sonlardan chiqarilgan kub ildizlar kasr qismlarining birinchi 32 biti olinadi:

428a2f98	71374491	b5c0fbcf	e9b5dba5	3956c25b	59f111f1	923f82a4	ab1c5ed5
d807aa98	12835b01	243185be	550c7dc3	72be5d74	80deb1fe	9bdc06a7	c19bf174
e49b69c1	efbe4786	0fc19dc6	240ca1cc	2de92c6f	4a7484aa	5cb0a9dc	76f988da
983e5152	a831c66d	b00327c8	bf597fc7	c6e00bf3	d5a79147	06ca6351	14292967
27b70a85	2e1b2138	4d2c6dfc	53380d13	650a7354	766a0abb	81c2c92e	92722c85
a2bfe8a1	a81a664b	c24b8b70	c76c51a3	d192e819	d6990624	f40e3585	106aa070
19a4c116	1e376c08	2748774c	34b0bcb5	391c0cb3	4ed8aa4a	5b9cca4f	682e6ff3
748f82ee	78a5636f	84c87814	8cc70208	90befffa	a4506ceb	bef9a3f7	c67178f2

Asosiy sikl quyidagicha bo'ladi:

for $i=0$ to N

{ // N - kengaytirilgan ma'lumotning bloklari soni.

// a, b, c, d, e, f, g, h registrlarni xesh funksiyaning $(i-1)$ oraliq qiymati bilan

// qiymatlarni o'zlashtirish (initsializatsiyalash).

$$a = H_1^{(i-1)}; b = H_2^{(i-1)}; c = H_3^{(i-1)}; d = H_4^{(i-1)}; e = H_5^{(i-1)}; f = H_6^{(i-1)}; g = H_7^{(i-1)}; h = H_8^{(i-1)}$$

// a, b, c, d, e, f, g, h registrlarga siqish funksiyasini qo'llash.

for $i=0$ to 63

$\{$ // $Ch(e, f, g), Maj(a, b, c), \Sigma_0(a), \Sigma_1(e)$ va W_j lar hisoblanadi.

$$T_1 = h + \Sigma_1(e) + Ch(e, f, g) + K_j + W_j$$

$$T_2 = \Sigma_0(a) + Maj(a, b, c)$$

$$h = g ; g = f ; f = e ; e = d + T_1 ; d = c ; c = b$$

$$; b = a ; a = T_1 + T_2$$

$\}$

// i – oraliq xesh qiymat $H^{(i)}$ ni hisoblash.

$$H_1^{(i)} = a + H_1^{(i-1)} ; H_2^{(i)} = b + H_2^{(i-1)} ;$$

$$H_3^{(i)} = c + H_3^{(i-1)} ; H_4^{(i)} = d + H_4^{(i-1)} ;$$

$$H_5^{(i)} = e + H_5^{(i-1)} ; H_6^{(i)} = f + H_6^{(i-1)} ;$$

$$H_7^{(i)} = g + H_7^{(i-1)} ; H_8^{(i)} = h + H_7^{(i-1)}$$

$\}$

Natijada

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)} \parallel H_7^{(N)} \parallel H_8^{(N)}$$

ifoda M ma'lumotning xesh qiymatini beradi.

SHA-224 xesh funksiyasi algoritmi SHA-256 algoritmidan faqat boshlang'ich vektori ya'ni:

$\{c1059ed8, 367cd507, 3070dd17, f70e5939, ffc00b31, 0x68581511, 0x64f98fa7, 0xbefa4fa4\}$ bilan farq qiladi. Bu algoritmda kiruvchi ma'lumotning uzunligi 2^{64} bitdan kichik bo'lib, xesh qiymat uzunligi 224 bit bo'ladi. Boshqa barcha hisoblashlar SHA-256 algoritmi bilan bir hil bo'ladi. Natijada chiquvchi xesh qiymat sifatida

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)} \parallel H_7^{(N)} \parallel H_8^{(N)}$$

ning chap tomonidan 256 biti, ya'ni

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)} \parallel H_7^{(N)}$$

olinadi.

SHA-512 xesh funksiya o'zining tuzilishiga ko'ra SHA-256 xesh funksiyasiga o'xshaydi, lekin unda uzunligi 64 bit bo'lgan ma'lumotlar ustida amal bajariladi. Bu algoritmda kiruvchi ma'lumotning uzunligi 2^{128} bitdan kichik bo'lib, xesh qiymat uzunligi 512 bit bo'ladi. Ma'lumotning uzunligi 1024 ga karrali qilib to'ldiriladi. To'ldirishda ma'lumotning oxiriga 1 yozilib, qolgan qismi 0 lar bilan shunday to'ldiriladiki,

ma'lumotning uzunligi 1024 ga karrali sondan 128 bit kam bo'lishi kerak. Oxiriga berilgan ma'lumotning 128 bit uzunligi qo'shiladi. Shunday qilib, kengaytirilgan ma'lumot uzunligi 1024 ga karrali bo'ladi. Boshlang'ich vektor 8 ta 64 razryadlik so'zlardan iborat bo'lib, u quyidagi tub sonlardan olingan kvadrat ildizlarning kasr qismlariga teng bo'ladi:

$$\{6a09e667f3bcc908, bb67ae8584caa73b, 3c6ef372fe94f82b, a54ff53a5f1d36f1,$$

$$510e527fade682d1, 9b05688c2b3e6c1f, 1f83d9abfb41bd6b, be0cd19137e2179\}$$

Asosiy sikl huddi SHA-256 algoritmidagidek bo'lib, faqat SHA-512 algoritmidagi funksiyalar va bajariladigan amallar 64 bitlik ma'lumotlarda aniqlangan hamda qo'shish mod 2^{64} bo'yicha olinadi. Siqish funksiyasi esa faqat sikldagi iteratsiyalar soni bilan farq qiladi:

for $i=0$ to 79

$$\{ // Ch(e, f, g), Maj(a, b, c), \Sigma_0(a), \Sigma_1(e) \text{ va } W_j$$

larni hisoblanadi.

$$T_1 = h + \Sigma_1(e) + Ch(e, f, g) + K_j + W_j$$

$$T_2 = \Sigma_0(a) + Maj(a, b, c)$$

$$h = g ; g = f ; f = e ; e = d + T_1 ; d = c ;$$

$$c = b ; b = a ; a = T_1 + T_2$$

$\}$

Mantiqiy funksiyalar esa SHA-256 algoritmdagi mantiqiy funksiyalardan quyidagicha farq qiladi:

$$\Sigma_0(x) = S^{28}(x) \oplus S^{34}(x) \oplus S^{39}(x),$$

$$\Sigma_1(x) = S^{14}(x) \oplus S^{18}(x) \oplus S^{41}(x), \quad (5)$$

$$\sigma_0(x) = S^1(x) \oplus S^8(x) \oplus R^7(x),$$

$$\sigma_1(x) = S^{19}(x) \oplus S^{61}(x) \oplus R^6(x).$$

$$M^{(i)} \text{ blokni } M^{(i)} = M_0^{(i)} M_1^{(i)} \dots M_{15}^{(i)} \text{ 16 ta 64}$$

bitlik qismlarga ajratiladi va W_0, \dots, W_{79} lar quyidagicha aniqlanadi:

$$W_j = M_j^{(i)}, \quad j = 0, \dots, 15,$$

for $j=16$ to 79

$\{$

$$W_j = \sigma_1(W_{j-2}) + W_{j-7} + \sigma_0(W_{j-15}) + W_{j-16} \quad \}$$

K_0, \dots, K_{79} o'zgarmlar sifatida esa quyidagi
80 ta 16 lik ko'rinishda tasvirlangan tub sonlardan
chiqarilgan kub ildizlar kasr qismining birinchi 64 biti
olinadi:

428a2f98d728ae22	7137449123ef65cd	b5c0fbfec4d3b2f	e9b5dba58189dbbc
3956c25bf348b538	59f111f1b605d019	923f82a4af194f9b	ab1c5ed5da6d8118
d807aa98a3030242	12835b0145706fbe	243185be4ee4b28c	550c7dc3d5ffb4e2
72be5d74f27b896f	80deb1fe3b1696b1	9bdc06a725c71235	c19bf174cf69269a
e49b69c19ef14ad2	efbe4786884f25e3	0fc19dc688bd5b5	240ca1cc77ac9c65
2de92c6f592b0275	4a7484aa6e6e483	5cb0a9dcb41fbd4	76f988da831153b5
983e5152ee66dfab	a831c66d2db43210	b00327c898fb213f	bf597fc7bee0ee4
c6e00bf33da8f2	d5a79147930aa725	06ca6351e003826f	142929670a0e6e70
27b70a8546d22ffc	2e1b21385c26c926	4d2c6df55ac42aed	53380d139d95b3df
650a73548baf63de	766a0abb3c77b2a8	81c2c92e47edaee6	92722c851482353b
a2bfe8a14cf10364	a81a664bbc423001	c24b8b70d0f89791	c76c51a30654be30
d192e819d6ef5218	d69906245565a910	f40e35855771202a	106aa07032bbd1b8
19a4c116b8d2d0c8	1e376c085141ab53	2748774cdf8eeb99	34b0cbb5e19b48a8
391c0cb3c5c95a63	4ed8aa4ae3418acb	5b9cca4f7763e373	682e6ff3d6b2b8a3
748f82ee5defb2fc	78a5636f43172f60	84c87814a1f0ab72	8cc702081a6439ec
90befffa23631e28	a4506cebdde82bde9	bef9a3f7b2c67915	c67178fe2e372532b
ca273ceee26619c	d186b8c721c0c207	eada7dd6cde0eb1e	f57d4f7feebed178
06f067aa72176fba	0a637dc5a2c898a6	113f9804bef90dae	1b710b35131c471b
28db77f523047d84	32caab7b40c72493	3c9ebe0a15c9bebc	431d67c49c100d4c
4cc5d4bec34e2db6	597f299cfe657e2a	5fcb6fab3ad6faec	6c44198c4a475817.

Natijada chiqqan 8 ta 64 bitlik ma'lumotlar
konkret natsiya amali yordamida birlashtirilib, hosil
bo'lgan 512 bit ni M ma'lumotning xesh qiymati deb
e'lon qilinadi. Ya'ni:

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)} \parallel H_7^{(N)} \parallel H_8^{(N)}$$

SHA-384 xesh-funksiya algoritmi SHA-512

algoritmidan faqat boshlang'ich vektori $H^{(0)} =$
{cbbb9d5dc1059ed8, 629a292a367cd507,
9159015a3070dd17, 152fec8d8f70e5939,
67332667ffc00b31, eb44a8768581511,
db0c2e0d64f98fa7, 47b5481dbefa4fa4} bilan farq
qiladi. Bu algoritmda kiruvchi ma'lumotning uzunligi
 2^{128} bitdan kichik bo'lib, xesh qiymat uzunligi 384 bit
bo'ladi. Qolgan barcha hisoblashlar SHA-512
algoritmi bilan bir hil bo'ladi. Natijada chiquvchi xesh
qiymat sifatida

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)} \parallel H_7^{(N)} \parallel H_8^{(N)}$$

ning chap tomonidan 384 biti, ya'ni

$$H^{(N)} = H_1^{(N)} \parallel H_2^{(N)} \parallel H_3^{(N)} \parallel H_4^{(N)} \parallel H_5^{(N)} \parallel H_6^{(N)}$$

olinadi.

1-jadval. SHA oilasiga mansub algoritmlarning
umumiy parametrlari[2].

Xesh funksiya algoritmi nomi	Xeshlan adigan matn uzunligi	Kirish blok uzunligi	Xesh qiymat uzunligi	Har bir blokning xeshlash qadamlar soni
SHA-1	$<2^{64}$	512	160	80
SHA-224	$<2^{64}$	512	224	64
SHA-256	$<2^{64}$	512	256	64
SHA-384	$<2^{128}$	1024	384	80
SHA-512	$<2^{128}$	1024	512	80

SHA-3 algoritmi qabul qilish bo'yicha o'tkazilayotgan tanlov

Bugungi kunda dunyoning bir qator rivojlangan
mamlakatlari hukumatining bank va boshqa tizimlarida
elektron hujjatlardan foydalanish, ularni qabul qilish,
uzatish va qayta ishlashda tezligi hamda
ishonchliligiga nisbatan yangi talablar yuzaga
kelmoqda. Buning asosiy sababi axborot hajmi
6 kundan-kunga keskin ortib borishi ta'kidlanadi. Lekin
vazifa faqatgina axborotni uzatish emas, balki uzatish
bilan bir qatorda uning xavfsizligini ham ta'minlashdan
iborat. Ushbu masalani hal etish uchun bevosita
elektron raqamli imzo algoritmlaridan foydalaniladi.
So'ngi yillarda himoyalangan elektron raqamli imzo
algoritmlari standart tizimlaridan foydalanish ustida
olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Amerika
Qo'shma Shtatlarida eng ko'p tarqalgan FIPS PUB
180-1 algoritniga kolliziyaning topilganligi va FIPS
PUB 180-2 standartlariga kiruvchi algoritmlarning
ham umumiy strukturasi SHA-1 algoritmiga
asoslanganligi, ular uchun ham kolliziya topilish
ehtimolligini keltirib chiqaradi. Bu omillar esa o'z
navbatida yangi kriptobardoshligi yuqori bo'lgan
algoritmlar ustida tadqiqot olib borishni talab etadi.

2007-yil iyun oyida aynan mana shu g'oya
asosida SHA-3 deb nomlangan yangi xesh funksiya
algoritmi qabul qilish bo'yicha tanlov e'lon
qilindi[9]. Tanlovda qatnashuvchi ishtirokchilarning
arizalari 2008 yilning dekabr oyigacha qabul qilinib,
unda jami 64 ta arizalardan 51 tasi tanlovga qatnashish

imkoniyatiga ega bo'ldi. Tanlov uch bosqichdan iborat bo'lib, 2012-yilning dekabr oyida tugatish rejalashtirilgan.

Amerikaning Milliy Standartlar va Texnologiyalar Instituti(NIST) tomonidan tanlovga qo'yilgan asosiy talab SHA-2 oilasiga mansub xesh-algoritmarga nisbatan ma'lumotni xeshlash samaradorligi yuqori va barcha kriptotahlil usullariga nisbatan bardoshli bo'lgan yangi xesh-funksiya algoritmlar sinfini yaratishdan iborat.

SHA-3 tanlovining g'olib algoritmi 224, 256, 384 va 512 bit chiqish bloklariga mo'ljallangan bo'lishi kerak.

Tanlovda xesh-funksiya algoritmlariga qo'yilgan umumiy talablar:

- katta o'lchamdagi axborotni xeshlash imkonining mavjudligi;
- algoritmning ishlash tezligining yuqoriligi(>10 CPB(cycles per byte-bir bayt axborotni qayta ishlash uchun zarur bo'lgan sikllar soni) Intel Core2);
- bir qancha zamonaviy platformalarda realizatsiya qilishning osonligi;

Bundan tashqari algoritmda turli blok o'lchamidagi hisoblashni amalga oshirishda funksiya qadamlar ketma-ketligining deyarli bir xil(farqi juda kam) bo'lishi kerak. Bu talab bir rejimdan boshqasiga tez o'tib hisoblash imkonini yaratib beradi.

Tanlovning birinchi bosqichi 2009-yilning dekabr oyida yakunlandi. Natijada 51 ta xesh funksiya algoritmi tanlovga kelib tushgan. Ular bardoshligi, foydalanish platformasi (8,16, 32, 64) va tezligi tahlili haqida qisqa ma'lumot [8,12,14] adabiyotlarda keltirilgan.

Mazkur tanlovning o'tkazilishida tanlov rahbariyati algoritmlarning ikkinchi bosqichga o'tishi uchun uning turli xil kriptotahlil usullariga nisbatan bardoshli yoki bardoshsiz ekanligiga ham katta e'tibor qaratishgan. Shundan kelib chiqib ikkinchi bosqichga ishtirokchilardan 14 tasi (BLAKE, Blue Midnight WISH, CubeHash, ECHO, Fugue, Grost I, Hamsi, JH, Keccak, Luffa, Shabal, SHAvite-3, SIMD, Skein) loyiq deb topildi. Ushbu xesh algoritmlarning qurilish tamoyillari bo'yicha qisqacha ma'lumot keltirilgan[9].

2010-yilda ikkinchi bosqich yakunlanib 14 ta algoritmdan quyidagi 5 tasi tanlov finaliga qatnashish imkoniyatini qo'lga kiritdi:

1. BLAKE (Jean-Philippe Aumasson);
2. Grostl (Lars Ramkilde Knudsen);
3. JH (Hongjun Wu);
4. Keccak (Joan Daemen);
5. Skein (Bryus Shnayer).

2012-yilning noyabr oyida yuqoridagi beshta algoritmdan "Keccak" xesh funksiya algoritmi tanlov g'olibi deb e'lon qilinib, SHA-3 xesh funksiya algoritmi standarti sifatida qabul qilindi.

Kriptotahlil natijalari. SHA-1 (SHA – Secure Hash Algorithm) – xesh-funksiya AQSH Milliy xavfsizlik agentligi tomonidan Standartlar va texnologiyalar milliy instituti (NIST) bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan va 1995-yilda FIPS PUB 180-1 standarti orqali e'lon qilingan. 2005-yil yanvarda V.Rijmen va E.Oswald tomonidan kam raundli (53 ta) SHA-1 xesh-funksiya algoritmi uchun kolliziya topish qiyinchiligi maksimum 280 ta hisoblash amalini talab etuvchi hujum mavjudligi e'lon qilindi. 2005-yil fevral oyiga kelib esa, X.Wang, L.Yin va H.Yu tomonidan to'liq raundli (80 ta) SHA-1 xesh-funksiya algoritmi uchun kolliziya topish qiyinchiligi maksimum 269 ta hisoblash amalini talab etuvchi differensial kriptotahlil usuliga asoslangan hujum taklif etildi. 2005-yil avgust oyida bo'lib o'tgan CRYPTO-2005 konferensiyasida yuqoridagi mualliflar tomonidan ushbu hujum yanada mukammallashtirib (263 ta amal talab etuvchi) taqdim etiladi. ASIACRYPT-2006 konferensiyasida K.Kanyer va K.Rexberg tomonidan 64 raundli SHA-1 xesh-funksiya algoritmiga ikkita blok uchun kolliziya topish qiyinchiligi o'rtacha 235 ta hisoblash amalini talab etuvchi hujum taklif etildi.

SHA-2 (SHA-256, SHA-384, SHA-512) – xesh-funksiyasi FIPS PUB 180-2 standarti orqali 2002-yilda e'lon qilingan. 2007-yilda xind mutaxassislari S.Kumar va P.Sarkar tomonidan SHA-2 xesh-funksiya algoritmining dastlabki hujum natijalari e'lon qilindi. Ushbu hujumning to'liq bayoni keltirilmagan va u orqali kolliziya topish ehtimolligi 2-5, 2-9 bo'lib, 22 raundli SHA-256 va SHA-512 xesh-funksiyalarga

qaratilgan. 2008-yilga kelib Y.Sasaki, L.Wang va K.Aoki tomonidan 41 raundli SHA-256 va 46 raundli SHA-512 xesh-funksiya algoritmlariga mos ravishda 2249 va 2497 ta amal talab etuvchi namunaviy matn topishga (Preimage Attacks) asoslangan yangi hujum taklif etildi. Shuningdek, M.Lamberger va F.Mendel tomonidan ham 46 raundli SHA-512 xesh-funksiya algoritmi uchun 246 ta hisoblash amalini talab etuvchi differensial kriptotahlil usuliga asoslangan sohta-kolliziya topish (pseudo-collision attack) hujumi taklif etildi.

Shu tariqa SHA-1 va SHA-2 xesh-funksiya algoritmlarining nazariy bardoshligi keskin tushgan. Mazkur algoritmlarga qo'llanilgan ko'plab hujum usullari to'liq ochilmaganligiga va ularning nazariy ahamiyat kasb etishiga qaramay, 2007-yil noyabr oyiga kelib NIST yangi SHA-3 (FIPS PUB 180-3) standart xesh-funksiya avlodini tanlash va qabul qilishga qaratilgan loyiha (tanlov) boshlanganini e'lon qiladi. Shuningdek, 2010-yildan so'ng SHA-1 algoritmi ERI va kolliziyaga bardoshlilik talab etilgan boshqa turli ilovalar tarkibida foydalanish mumkin emasligi ham ma'lum qilinadi. Mazkur tanlov 2007-2012-yillar davomida uch bosqichda olib borildi. Tanlovda qatnashuvchi ishtirokchilarning arizalari 2008-yilning dekabr oyiga qadar qabul qilinib, taqdim etilgan 64 ta arizadan 51 tasi tanlovda qatnashish imkoniyatiga ega bo'lgan. 2009-yil iyulda yakunlangan birinchi bosqich natijalariga ko'ra, quyidagi 14 ta nomzod algoritmlar tanlab olindi: BLAKE, Blue Midnight Wish, CubeHash, ECHO, Fugue, Grøstl, Hamsi, JH, Keccak, Luffa, Shabal, SHAvite-3, SIMD, Skein. 2010-yil 9-dekabrda yakunlangan ikkinchi bosqich natijalariga ko'ra esa, quyidagi 5 ta nomzod algoritmlar final bosqichi uchun tanlab olindi: Blake, Grostl, JH, Keccak va Skein. 2012-yil yakuniga qadar davom etgan final bosqichi natijasida GUBKA (Sponge) iterativ-prinsipiga asoslangan Keccak xesh-funksiya algoritmi tanlov g'olibi sifatida e'lon qilindi. Keccak algoritmi g'olib bo'lishiga qaramay, final bosqichining barcha ishtirokchi xesh-funksiyalari yetarlicha kriptobardoshlikka ega va turli talablarni qanoatlantirishi bo'yicha bir-biridan kam bo'lmagan algoritmlar ekanligi aniqlangan. Keccak algoritmi esa,

qolgan nomzodlar orasida asosan apparat realizatsiyasi eng yaxshi bo'lgan algoritmlar hisoblanadi.

SHA-3 – xesh-funksiyasi Italiya va Belgiya mutaxassislari Guido Bertoni, Joan Daemen, Gilles Van Assche, Michaël Peeters tomonidan ishlab chiqilgan Keccak algoritmiga asoslangan. Mazkur xesh-funksiya "SHA-3 tanlovi" doirasida turli mutaxassislar tomonidan chuqur tahlil qilingan, biroq samarador bo'lgan hujum turi taklif etilmagan. Jumladan, 8 raundli algoritmlar uchun 2511,5 ta amalni talab etuvchi ikkinchi namunaviy matnni topish (second preimage attack) hujum turi, ishda 8 raundli algoritmlar uchun 2491,47 ta amalni talab etuvchi farqlash hujum turi (distinguishing attack), to'liq raundli (24 ta) algoritmlar uchun 21579 ta amalni talab etuvchi farqlash hujum turi taklif etilgan. Kam raundli Keccak algoritmlarining turli versiyalariga qarshi kolliziya aniqlash uchun ichki differensial kriptotahlilga (internal differential attack) asoslangan hujum taklif etilgan. Ushbu hujum uch raundli Keccak-384 va Keccak-512, to'rt raundli Keccak-384 va besh raundli Keccak-256 algoritmlari uchun ishlab chiqilib, to'rt raund uchun hujumni amalga oshirish qiyinchiligi tug'ilgan kunlar paradoksi hujumi qiyinchiligidan 245 marta kam bo'lgan. 3, 4, 6, 7 va 8 raundli Keccak-512 algoritmlariga qarshi namunaviy matn topishga qaratilgan va mos ravishda 2505,2, 2505,3, 2506, 2507 va 2511,5 ta hisoblash amalini talab etuvchi hujum taklif etilgan. Shuningdek, 3 va 4 raundli Keccak-512 algoritmlariga qarshi 2506 ta hisoblash amalini talab etuvchi hujum, 2 raundli Keccak-512 algoritmlariga qarshi differensial kriptotahlil usuliga asoslangan va 2503,7 ta hisoblash amalini talab etuvchi namunaviy matn topish va 4 raundli Keccak-512 algoritmlariga qisman namunaviy matn topish hujum turlari taklif etilgan.

O'tkazilgan tahlillar natijalari shuni ko'rsatadiki, to'liq raundli SHA-3 algoritmlariga nisbatan taklif etilgan hujumning 21600 (maksimal nazariy bardoshlilik qiyinchiligi) ta hisoblash amalidan kam bo'lishiga qaramay, uni ma'lum bir vaqt davomida amalga oshirish imkoni umuman mavjud emas.

Xulosa. Mazkur maqolada SHA (Secure Hash Algorithm) oilasi, Amerika Qo'shma Shtatlari Milliy

Standartlar va Texnologiyalar Instituti (NIST) tomonidan ishlab chiqilgan va keng qo'llaniladigan bir qator kriptografik hash funksiyalari to'plamlari haqida, shuningdek ushbu oilaga mansub xesh funksiya algoritmlari va ularning qadamlari ketma-ketligi, shuningdek, SHA-3 algoritmi uchun o'tkazilgan tanlov haqida ma'lumotlar, shuningdek, SHA-1, SHA-2, SHA-3 algoritmlariga nisbatan o'tkazilgan kriptotahlil natijalari keltirilgan. Har bir algoritmning maqsadi, ixtiyoriy uzunlikdagi ma'lumotlarni qisqa, fiksirlangan uzunlikdagi xesh qiymatiga aylantirish kabi asosiy natijalari tahlil qilingan.

Keyingi tadqiqotlarda kriptotahlil usullarining xesh funksiyalarga nisbatan qo'llanilishi bo'yicha tahlillar natijalarini keltirish ko'zda tutilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Raxmatullayevich R. I. OQIMLI SHIFRLASH ALGORITMLARI TAHLILI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 889-893.
2. Rahmatullayev I. R. Oqimli shifrlash algoritmlari va ularni vujudga kelish sabablari //International Journal of Theoretical and Applied Issues of Digital Technologies. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 119-128.
3. Rahmatullayev I. R. Algebraik kriptotahlil usuli va uning oqimli shifrlash algoritmlariga qo'llanish asoslari: Algebraic Cryptanalysis Method and Basics of its Application to Stream Encryption Algorithm //International Journal of Theoretical and Applied Issues of Digital Technologies. – 2023. – Т. 4. – №. 2. – С. 96-102.
4. Xudoyqulov Z. T., Rahmatullayev I. R., Boyqo'ziyev I. M. Bardoshli statik S-bokslarni generatsiyalash algoritmi //INTERNATIONAL JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED ISSUES OF DIGITAL TECHNOLOGIES. – 2023. – Т. 5. – №. 3. – С. 57-66.
5. Khudoykulov Z. T., Rakhmatullaev I. R., Umurzakov O. S. H. NSA algoritmining akslantirishlari tanlanishining xavfsizlik talablarini bajarilishidagi o'rni //INTERNATIONAL JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED ISSUES OF DIGITAL TECHNOLOGIES. – 2023. – Т. 6. – №. 4. – С. 97-101.
6. Rakhmatullaev I. Self-synchronizing (asynchronous) Stream Encryption Algorithms //Scientific Collection «InterConf». – 2023. – №. 164. – С. 249-254.
7. Rahmatullayev I. OQIMLI SHIFRLASH ALGORITMLARI BARDOSHLILIGINI DIFFERENSIAL VA ALGEBRAIK KRIPTOTAHLLIL USULLARI YORDAMIDA BAHOLASH //DIGITAL TRANSFORMATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 64-70.
8. Boyquziyev I., Saydullayev E., Rahmatullayev I. ELLIPTIK EGRI CHIZIQLARNING KRIPTOGRAFIYADA QO'LLANILISHI //DIGITAL TRANSFORMATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 71-76.
9. Rakhmatullaev I. Evaluation of new NSA stream encryption algorithm by integrated cryptanalysis method //Scientific Collection «InterConf». – 2023. – №. 164. – С. 242-248.
10. Raxmatullayevich R. I. STREAM ENCRYPTION ALGORITHMS AND THE BASIS OF THEIR CREATION //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF MATHEMATICAL THEORY AND COMPUTER SCIENCES. – 2022. – Т. 3. – №. 12. – С. 165-173.

